

אלגברה מופשטת 2 – תרגול 4

הגדרה

R יקרא חוג פשוט אם אין לו אידיאלים פרט ל R ול $\{0\}$.

דוגמאות:

- חוג עם חילוק הוא חוג פשוט (כל איבר שונה מ 0 הוא הפיך, ולכן האידיאל היחיד שמכיל אותו הוא R עצמו).
- חוג קומוטטיבי עם יחידה ופשוט הוא שדה. מכיוון שאם $x \in R, x \neq 0 \rightarrow Rx = R$ ואז לכל איבר בחוג יש הופכי. (Rx הוא אידיאל מכיוון שהחוג קומוטטיבי, מכיוון שהחוג פשוט $Rx = R$ מכיוון שהחוג עם יחידה $1_R \in Rx$ ז"א קיים $y \in R$ כך ש $yx = 1_R$ ומהקומוטטיביות נקבל ש $xy = 1_R$).

תזכורת

אם D חוג עם חילוק אז $Z(D)$ שדה.

טענה

אם R חוג פשוט עם יחידה אז $Z(R)$ שדה.

הוכחה

ראינו ש $Z(R)$ תת חוג קומוטטיבי. יהי $x \in Z(R), x \neq 0$. מכיוון ש R חוג פשוט נקבל ש $\langle x \rangle = Rx = xR = R$. אם כך קיים $y \in R$ כך ש $xy = 1$, לכן x הפיך ונשאר להוכיח ש $x^{-1} \in Z(R)$. עבור $r \in R$ מתקיים:
 $xr = rx \rightarrow x^{-1}xr = x^{-1}rx \rightarrow r = x^{-1}rx \rightarrow rx^{-1} = x^{-1}r \rightarrow x^{-1} \in Z(R)$

משפט

יהי $I \triangleleft R$ אז $M_n(I) \triangleleft M_n(R)$ וכל אידיאל של $M_n(R)$ הוא מהצורה הזו.

דוגמא

$$M_n(2\mathbb{Z}) \triangleleft M_n(\mathbb{Z})$$

אם R הוא חוג עם חילוק, למשל: הממשיים, הרציונלים, הקוטרניונים, אז ל R אין אידיאלים ולכן $M_n(R)$ הוא חוג פשוט עם יחידה ולכן $Z(M_n(R))$ הוא שדה שאיזומורפי ל

$Z(R)$ (לפי משפט המרכז הוא בדיוק המטריצות הסקלריות xI כאשר $x \in Z(R)$, ואז האיזומורפיזם ברור).

תרגיל:

יהי $A \subseteq M_n(R)$ תת חוג, $I \triangleleft A$. האם בהכרח קיים $J \triangleleft R$ כך ש $I = A \cap M_n(J)$?

פתרון: לא. לדוגמה:

A – מטריצות משולשיות עליונות ב $M_n(\mathbb{Z})$. I מטריצות ב A עם אלכסון שווה לאפס.

אז לא קיים J כך ש $J \triangleleft R$ ו $I = A \cap M_n(J)$ מכיון ש $I = \begin{pmatrix} 0 & * & * \\ \cdot & \cdot & * \\ 0 & \cdot & 0 \end{pmatrix}$ ואילו אידיאל של

$M_n(\mathbb{Z})$ (לפי המשפט) הוא מהצורה $M_n(m\mathbb{Z})$.

תרגיל

יהי D חוג עם חילוק שאינו שדה כך ש $Z(D) = F \neq D$ (שדה) צ"ל שלכל $d \in D \setminus F$ מתקיים $\langle x-d \rangle = D[x]$.

פתרון

נוכיח שהאידיאל $\langle x-d \rangle$ מכיל איבר הפיך. יהי $e \in D$ כך ש $ed \neq de$. אז
 $f(x) = -e(x-d) + (x-d)e \in \langle x-d \rangle$ בנוסף $f(x) = ed - de \in D$ (זכרו ש $x \in Z(D[x])$ לפי הגדרת חוג הפולינומים, ולכן $ex = xe$), חוג עם חילוק ולכן ל $f(x)$ יש הופכי. ז"א
 $\langle x-d \rangle = D[x]$

הערה

שימו לב שאם F שדה אז לכל $a \in F$ $\langle x-a \rangle \neq F[x]$ (ניתן להראות שכל האיברים באידיאל הם עם דרגה גדולה שווה ל 1).

תרגיל: תנו דוגמה לחוגים R, S , הומו' $\varphi: R \rightarrow S$ ואידיאל $I \triangleleft R$ כך ש $\varphi(I)$ אינו אידיאל של S (זכרו שאם φ על אז תמונת אידיאל היא אידיאל).

פתרון: ניקח $R = \mathbb{Z}, S = \mathbb{Q}$ ו- $\varphi = id$. אזי תמונת $\mathbb{Z}$ היא $\mathbb{Z}$ ואינה אידיאל של $\mathbb{Q}$ כיוון שהאידיאלים היחידים של $\mathbb{Q}$ הם $\{0\}, \mathbb{Q}$.

חוג מנה

יהי R חוג, $I \triangleleft R$. אז על $R/I = \{a+I \mid a \in R\}$ נגדיר חיבור וכפל באופן הבא:

$$(a+I)(b+I) = ab+I \quad \bullet$$

$$(a+I)+(b+I) = (a+b)+I \quad \bullet$$

אז $(R/I, +, \cdot)$ הוא חוג, איבר האפס הוא I . אם קיים איבר יחידה בחוג R אזי קיים איבר יחידה ב R/I והוא $1_R + I$.

הערה

אם $I \triangleleft R$ ו $a \in I$ אז המחלקות I ו $\pm a + I$ הן אותו איבר ב R/I .

דוגמאות

1. $R = 3\mathbb{Z}, I = 18\mathbb{Z}$. אז $R/I = \{18\mathbb{Z}, 3+18\mathbb{Z}, 6+18\mathbb{Z}, 9+18\mathbb{Z}, 12+18\mathbb{Z}, 15+18\mathbb{Z}\}$.

בתור חבורה חיבורית $R/I \cong \mathbb{Z}_6$. נבנה את לוח הכפל ונראה שבתור חוגים R/I לא איזומורפי ל $\mathbb{Z}_6$, נשים לב שב R/I אין יחידה וב $\mathbb{Z}_6$ יש.

$\cdot$	0	3	6	9	12	15
0	0	0	0	0	0	0
3	0	9	0	9	0	9
6	0	0	0	0	0	0
9	0	9	0	9	0	9
12	0	0	0	0	0	0
15	0	9	0	9	0	9

2. $\mathbb{Z}/5\mathbb{Z} = \{5\mathbb{Z}, 1+5\mathbb{Z}, 2+5\mathbb{Z}, 3+5\mathbb{Z}, 4+5\mathbb{Z}\} \cong \mathbb{Z}_5$.

3. $R = \mathbb{R}[x]$ נסמן $I = \langle x^2 + 1 \rangle = \{f(x)(x^2 + 1) \mid f(x) \in \mathbb{R}[x]\}$.

נסמן $\bar{a} = a + I \in R/I$. מתקיים: $x^2 + I = x^2 - (x^2 + 1) + I = -1 + I$, ולכן $\bar{x}^2 = \bar{-1}$ ב R/I באותו אופן ניתן לראות ש $\bar{x}^3 = \bar{-x}, \bar{x}^4 = \bar{1}, \bar{x}^5 = \bar{x}, \dots$

לכן $R/I = \{\alpha + \beta\bar{x} \mid \alpha, \beta \in \mathbb{R}\}$ כי כל חזקה $\bar{x}^n$ $n > 1$ היא $\pm\bar{x}$ או $\pm\bar{1}$, כשמתקיים $\bar{x} \cdot \bar{x} = \bar{-1}$.

תרגיל בית: $R/I \cong \mathbb{C}$ (מגדירים $f(\alpha + \beta x) = \alpha + \beta i$ ובודקים שמתקיימות תכונות האיזו). תרגיל

4. יהי $R = \mathbb{Z}_3[x]$, $I = \langle x^2 + 1 \rangle$. כמה איברים יש ב R/I ? כמו בדוגמא הקודמת גם פה $\overline{x^2} = \overline{-1}$ ב R/I ולכן $R/I = \{ \alpha + \beta \overline{x} \mid \alpha, \beta \in \mathbb{Z}_3 \}$ ז"א שב R/I יש 9 איברים.

תרגיל

איבר x בחוג R הוא נילפוטנט אם קיים $n \in \mathbb{N}$ כך ש $x^n = 0$. יהי R חוג קומוטטיבי ויהי N קבוצת האיברים הנילפוטנטים ב R .

1. הוכיחו כי N אידיאל ב R .
2. הוכיחו כי ב R/N אין איברים נילפוטנטים שונים מאפס.
3. תנו דוגמא לחוג לא קומוטטיבי כך ש N לא אידיאל.

פתרון

1. N שונה מקבוצה ריקה מכיוון ש $0 \in N$. יהיו $a, b \in N$ ז"א קיים l כך ש $b^l = 0$ וקיים j כך ש $a^j = 0$. לפי הבינום של ניוטון (נכון בחוגים קומוטטיביים אך לא בלא

$$\text{קומוטטיביים): } (a-b)^{j+l} = \sum_{k=0}^{j+l} (-1)^k \binom{j+l}{k} a^k b^{j+l-k}.$$

• אם $k \geq j$ אז $a^k = 0$.

• אם $k < j$ אז $l < l + j - k$ ואז $b^{j+l-k} = 0$.

צריך להוכיח גם בליעה כאן, אבל זה קל: אם $a \in N, b \in R$ אזי קיים $n > 0$ כך ש $a^n = 0$ ולכן $(ab)^n = a^n b^n = 0$.

2. נניח בשלילה שיש איברים נילפוטנטים שונים מאפס ב R/N . יהי $\overline{x} = x + N \in R/N$, $\overline{0} \neq \overline{x}$ כך שקיים $k \in \mathbb{N}$ כך ש $\overline{x^k} = \overline{0}$. אז $\overline{x^k} = \overline{0} = \overline{x^k} = (x + N)^k = x^k + N$ ולכן $x^k \in N$, ולכן x^k נילפוטנט ז"א קיים $l \in \mathbb{N}$ כך ש $(x^k)^l = 0$ ולכן $x^{kl} = 0$ ז"א $x \in N$ (מכיוון ש x נילפוטנט) ז"א $\overline{x} = \overline{0}$ בסתירה להנחה ש $\overline{x} \neq \overline{0}$.

3. יהי $R = M_2(\mathbb{Q})$, $e_{12} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$, $e_{21} = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$, ולכן הם איברים נילפוטנטים, $e_{12}^2 = e_{21}^2 = 0$.

$$\text{אבל } (e_{12} + e_{21})^n = \begin{cases} I \\ \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \end{cases} \text{ כאשר } n \text{ זוגי, ל } \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \text{ כאשר } n \text{ אי זוגי}$$

סה"כ קיבלנו ש $(e_{12} + e_{21})^n \neq 0$ לכל $n \in \mathbb{N}$.

ולכן N אינו סגור לחיבור ו N אינו אידיאל.

הגדרה: יהי R חוג, $R_0 \subseteq R$ תת-חוג ו- $X \subseteq R$ תת-קבוצה. **התת-חוג הנוצר מעל R_0**

ע"י X הוא חיתוך כל התת-חוגים של R המכילים את R_0, X . מסמנים ב- $R_0[X]$. אם

$R_0[X] = R$ אזי אומרים ש R **נוצר ע"י X** (מעל R_0). אם X סופית ו R נוצר ע"י X אז

אומרים ש R **נוצר סופית** (מעל R_0), ומסמנים $R = R_0[a_0, \dots, a_n]$ כאשר $X = \{a_0, \dots, a_n\}$.

הערה: בחוג קומוטטיבי דרך אחרת לאפיין חוג הנוצר סופית היא כאוסף כל הביטויים

הפולינומיאליים ב $a_0, \dots, a_n$ עם מקדמים ב R_0 , כלומר $\sum_{i_1, \dots, i_n=0}^d r_{i_1, \dots, i_n} a_1^{i_1} \cdots a_n^{i_n}$.

דוגמאות:

1. יהי $S = R[x_1, \dots, x_n]$ חוג פולינומים מעל חוג R אזי S נוצר סופית ע"י $\{x_1, \dots, x_n\}$ (כי

אם $\hat{R} \subseteq S$ הוא תת-חוג המכיל את $x_1, \dots, x_n$ ואת R אזי הוא מכיל את כל

הפולינומים, לפי סגירות לחיבור וכפל בחוג).

2. $S = \mathbb{Z}$ נוצר סופית מעל כל תת-חוג שלו $R = n\mathbb{Z}$ כי $R[1] = \mathbb{Z}$.

משפט האיזומורפיזם הראשון

יהי $f: R \rightarrow S$ הומומורפיזם, אז $R/\ker f \cong \text{Im } f$.

תרגיל: כל חוג קומוטטיבי נוצר סופית מעל R_0 הוא מנה (יותר מדויק לומר שהוא

איזומורפי למנה, אבל אנחנו נזהה בין שני המושגים) של חוג פולינומים $R_0[x_1, \dots, x_n]$.

פתרון:

יהי S חוג נוצר סופית מעל R_0 , אזי קיימים $a_1, \dots, a_n \in S$ היוצרים את S מעל R_0 . נגדיר

$\pi: R_0[x_1, \dots, x_n] \rightarrow S$ ע"י $\pi(x_i) = a_i$ לכל $1 \leq i \leq n$ ו- $\pi(r) = r$ לכל $r \in R_0$; נרחיב את

הגדרת π לכל $R_0[x_1, \dots, x_n]$ ע"י $\pi(f(x_1, \dots, x_n)) = f(a_1, \dots, a_n)$ (יש לבדוק שזהו הומו, עשו

זאת). כעת ניתן לראות ש π היא על כיוון שכל איבר ב S ניתן להצגה כביטוי פולינומיאלי

ב- $a_1, \dots, a_n$: $f(a_1, \dots, a_n) = \sum_{i_1, \dots, i_n=0}^d r_{i_1, \dots, i_n} a_1^{i_1} \cdots a_n^{i_n}$ ואז המקור שלו הוא $f(x_1, \dots, x_n)$. לפי משפט

האיזומורפיזם הראשון, נקבל ש $S \cong R / \text{Ker } \pi$.

הערה: הכיוון השני של המשפט אינו נכון בניסוח זה. לדוגמא אם ניקח $\mathbb{Z}[x]$ אזי $2\mathbb{Z}[x]$ הוא אידאל, והמנה איזומורפית ל $\mathbb{Z}_2[x]$ (נגדיר $\varphi: \mathbb{Z}[x] \rightarrow \mathbb{Z}_2[x]$ פונק' שמבצעת מודולו 2 לכל המקדמים, זהו הומו' על שהגרעין שלו הוא בדיוק $2\mathbb{Z}[x]$ ואז לפי איזו' 1). זהו אינו חוג נוצר סופית מעל $\mathbb{Z}$, כיוון שאינו מכיל את $\mathbb{Z}$ (וגם לא עותק איזומורפי של $\mathbb{Z}$, כי לכל איבר $a \in \mathbb{Z}_2[x]$ מתקיים $2a = 0$).